Florian COPCEA
(Drobeta Turnu Severin)

EMINESCU: UNITATEA CULTURII EUROPENE ŞI UNIVERSALE

Eminescu: the unity of the European and universal culture

Abstract. The author analyses the concept of unity of the universal culture presented by Eminescu in his cultural and scientific publishing. This concept represents an analogy to what Goethe named *Weltliteratur* in the conversations with his secretary Eckermann. The universal culture is described by Eminescu as a complex system of concentric circles.

In his opinion, the cultures are based on a general human ground, on intellectual, ethnic, linguistic affinities. The dramatic art presents as a priority at all times the same features, the same social and moral physiognomies, the same spiritual background and the same human nervous system. The author reviews Eminescu's opinions regarding the culture and the literature in the context of the present debates on identity, European integration, dialogue of values on universal level.

Keywords: culture, organism, organicism, identity, Europeanness, universality, romanticism, influences, myths, Weltliteratur, actuality, text, macro-text, micro-text.

Ideea europeană e indispensabilă, la Eminescu, de conceperea unei unități a culturii europene şi universale. Această unitate l-a preocupat în articolele cu tematică culturală publicate în *Curierul de Iaşi*, precum şi în „studiile asupra situației" şi în mai multe texte din *Timpul*.

Indicii ale unei asemenea preocupări atestăm şi în însemnările manuscrise din anii studenției adunate sub genericul *Fragmentarium*, în care găsim reflecții asupra „asocierii ştiinței şi rațiunii şi asupra unui sistem complex „de cercuri concentrice înscrise organic într-un Mare cerc". Eminescologul Mihai Cimpoi constată că mai cu seamă în publicistica sa culturală şi poetică se conturează o concepție unică specifică modului de a înțelege lucrurile a poetului: cea *organicistă*, cultura fiind în reprezentarea sa *un organism*. E o concepție devenită doctrinară în cadrul *filosofiei naturii*, temeinic însuşită de romantismul german luat în ansamblu. Culturile s-ar baza, astfel, pe un fond general uman comun şi, aşa cum precizează însuşi poetul, pe „simpatii" de natură intelectuală, etnică, lingvistică.

Cel mai elocvent caz e acela al artei dramatice care înfățişează prioritar în toate timpurile aceleaşi caractere, aceleaşi fizionomii sociale şi morale, acelaşi fond sufletesc şi acelaşi sistem nervos omenesc. Scriitorii populari – de la anticul Homer şi până la cei contemporani cronicarului dramatic (Reuter, Gogol, Creangă, Slavici) – constituie o categorie tipologică unitară, care se caracterizează prin accentul pus pe epic şi pe generalul uman.

BDD-A23971 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:48 UTC)

În însemnările din *Fragmentarium* fondul general uman e constatat la Heine, Shakespeare şi la poeţii romantici. Istoria este văzută cultural ca operă a voinţei, scrisă „cu o stare de bucurie sau neplăcere a unei epoci”: „Cum că oamenii ştiu istoria fără să înveţe nimic de la ea e un semn că istoria este voinţă şi nu teorie, ce se poate învăţa şi – *alee non discutur*. Inteligenţa este condamnată a juca rolul de salahor al voinţei, cum se vede aceasta în jurnale şi în opinia publică în genere. Ea este *l'avocat de diable*, pe când toată filosofia istoriei e concentrată în fraza latină: *Stat pro ratione voluntas*. De aceea în genere toată literatura politică, toată istoria optimistă, toată, toată filosofia, care rezumă în sine starea de bucurie sau neplăcere a unei epoce şi expresia, fizionomia ei, nu sunt decât toate atâtea pagini ale opului *l'avocat de diable*. De aceea şi este de un timp zisă, de altul dezisă – este vină în ele, este interes, este voinţă” [1, p. 427].

Cei care analizează procesele de constituire a unităţii culturale a Europei şi ale unificării europene accentuează anume rolul abordării normative a faptelor istorice. Nu se poate face abstracţie, prin urmare, de conceptul de *historia* al lui Kant, care, aşa cum o denotă şi însemnările manuscrise şi articolele publicistice ale lui Eminescu, trebuie să valorizeze experienţa fiecăruia. „Nu este filozofie fără lacune esenţiale, remarcă profesorul Andrei Marga, acolo unde istoria este ignorată. Kant, se poate spune, consideră goală filosofia fără cunoaşterea istoriei” [4, p. 97].

Eminescu s-a referit adesea la constituentele identităţii naţionale, alcătuindu-şi chiar un program doctrinar: în afară de *istorie*, *limbă*, *unitatea* (etnică, politică, economică, culturală), *suveranitatea*, *aspiraţia la universalitate*.

Dezbaterile curente despre raporturile dintre identitatea naţională şi europenitate, universalitate confirmă viabilitatea ideii naţionale eminesciene. Referindu-se la ele, acad. Eugen Simion stabilea următorul tablou fenomenologic:

1) universalismul nu-i o trăsătură dominantă a spiritului românesc, cum este la francezi; românii au altă filosofie de viaţă: ei vor să fie, cum spune Maiorescu, *naţionali cu faţa spre universalitate* sau, în limbajul de azi, să fie *români-europeni.* Nu ambiţionează să fie dirijorii concertului universal. Vor ca vocea lor să nu fie suprimată sau acoperită de alţii. E bine, e rău? Reuşesc să se impună în lume, individual, prin creatorii lor (ca Brâncuşi sau ca scepticul Cioran);

2) există mai multe complexe ale spiritului românesc, cel mai puternic fiind acela care porneşte din sentimentul că valorile noastre nu sunt cunoscute şi, mai ales, nu sunt recunoscute. O veritabilă obsesie. Atât de puternică încât a fi român înseamnă a te plânge mereu de faptul că nu suntem băgaţi în seamă, că fiul risipitor din Occident nu se mai întoarce şi, când se întoarce, nu-şi mai recunoaşte fratele rămas acasă, lângă părinţi. Şi fratele fratelui risipitor n-a stat aici degeaba, a creat o civilizaţie tot aşteptând întoarcerea fratelui plecat în Occident (opera lui Sadoveanu sugerează această relaţie şi acest sentiment de aşteptare în ecuaţia latinităţii noastre oriental-europene). Fantasma recunoaşterii şi *sentimentul uitării* noastre, aici, în răsăritul european sunt, repet, recurente în cultură şi obsedante în viaţa de toate zilele. De aici spaima noastră

BDD-A23971 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:48 UTC)

de ce va zice Europa de noi, grija de a nu rămâne în urma Europei... Preocupare jumătate îndreptățită (provocați de ceea ce E. Lovinescu numea *întunericul spiritual al răsăritului*), jumătate neserioasă, teatrală, pentru că Europa n-a fost multă vreme cu ochii pe noi şi, chiar de ar fi fost, nu Europa face şi desface în locul nostru;

3) Ce înseamnă, aşadar, a fi român în epoca postmodernității şi în plină criză economică şi morală? Căci mai puternică decât criza economică, mi se pare a fi criza morală. Poate însemna multe lucruri. Mie mi se pare că a fi român în 2011 este a fi un individ, dacă nu politizat, un individ strivit de politică. Politica a devenit preocupațiunea principală a românilor. Media românească este acaparată completamente de tema politică. Ceea ce înseamnă: o retorică intolerabilă, personaje caragialeşti şi, ca efect, un sentiment compact de cădere în istoria măruntă, anecdotică, un sentiment de exasperare... A fi român înseamnă, în aceste circumstanțe, că el se află cu adevărat în urma Europei şi că a ajuns să fie modelul negativ („barbar") al comunității europene.

Eminescu vorbea şi despre solidaritatea națională, printr-o prismă istoricistă. Coeziunea națională slăbită a dus la răpirea Bucovinei, învrăjbirea neputând asigura trăinicia statului. „Ideea unui stat a cărui misiune să fie definită în funcție de un unic criteriu – interesul românesc –, consemnează un exeget al imaginarului politic eminescian, fusese avansată de Eminescu care preciza, fără a lăsa spațiu pentru nuanțare: «Statul nostru nu are altă rațiune de a fi decât aceea că e stat românesc; deci dezvoltarea elementului românesc este şi cată să fie ținta noastră de căpetenie. Oricât ar fi măsurile – fie cât de frumoase şi mari – cari ar împiedica dezvoltarea acestui element, […] ele sunt a se privi ca stricăcioase şi contrarii ideii statului nostru»" [5, p. 305].

Ideea europeană a fost abordată în publicistica eminesciană într-un timp când s-a conturat o nouă epocă istorică: aceea a formării statelor naționale. S-a înregistrat şi un proces aferent la consolidarea politică, economică şi spirituală a unor atari state. Procesul acesta, început în secolul al XIX-lea, secolul lui Eminescu, a continuat după Primul Război Mondial prin dispariția statelor multinaționale (Rusia țaristă, Austro-Ungaria) şi formarea statelor naționale. S-a impus, în acest proces, un mod de a înțelege *persoana umană*, despre valoarea căreia vorbea mereu Eminescu, şi, bineînțeles, s-a constituit „*spiritul european*, care a condiționat mereu istoria europeană": „Pe cât acest spirit a fost viguros, remarcă profesorul Andrei Marga, identitatea culturală a Europei şi-a găsit corespondentul în factualitatea ei istorică. Atunci când el a slăbit această factualitate, a intrat în criză, inclusiv o criză de identitate" [4, p. 143].

Eminescu a considerat istoria ca o *ştiință pură* (teoretică) şi ca *o ştiință* practică ce presupune experiență de viață, trăire, captare în „cugetări sintetice" a întâmplărilor ce au loc în diferite epoci.

Capitalul intelectual se transmite de la înaintaşi la urmaşi, de la părinți la copii, de la o generație la alta. Cultura apare, bineînțeles, ca o *sumă a întregii vieți a unui popor*; cultura omenirii se însuşeşte pe un teren individual şi național.

„Universul cunoştințelor omeneşti şi al elementelor vieții spirituale, remarcă Mihai Cimpoi, este privit ca un cerc imens, cu părți mai apropiate sau mai depărtate de centru.

BDD-A23971 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:48 UTC)

Cercurile se constituie într-un ansamblu de cercuri concentrate, mai mari sau mai mici, din care către unul se arată nu ca un cerc simplu, ci ca un cerc de cercuri. Istoria – ar putea fi reprezentată schematic ca un cerc format din diferite cercuri configurând istoria politicii, culturii, literaturii, religiei ş.a.m.d." [6, p. 7].

Poetul nostru are convingerea fermă, menționează criticul, că în fiecare organism omenesc sunt „potența" coardele omenirii întregi, ceea ce explică şi prezența la marii autori a unor pasaje comune care par plagiate, dar care atestă un fond general al cugetării umane. Dezvoltarea umanității se caracterizează prin „multiplicitatea popoarelor prin cultură şi civilizație care formează orizontul individului în jurul unui centru specific, acesta urmând să se înscrie într-o circumferință națională şi universală.

Unitatea se bizuie nu doar pe asemenea „simpatii şi asemănări organice, ci şi pe deosebirile care dau specificitatea, personalitatea unei naționalități. Totul se așează într-o ecuație *sui generis* individualitate/universalitate. Apare, în articolul [«Foile noastre oficioase»] chiar un portret fenomenologic al spiritului românesc şi al limbii române:

«Natura analitică a limbii, deci şi a spiritului nostru, deosebită de cea germană, ungurească, slavă; o inteligență mai puțin abstractă dar mai limpede; un bun simț, falsificat poate în parte, dar înnăscut rasei române, o elasticitate mai mare a puterii musculare şi a celei intelectuale; iată note care disting în mod esențial rasa română de cele ce-o înconjoară. Dacă mai ținem seamă de unitatea aproape absolută a limbii vorbite de romani precum şi de unitatea datinelor, amândouă preexistente formațiunii statelor române chiar, am arătat în totalitate cauzele ce se opun în mod constant deznaționalizării românilor»" [3, V, p. 799].

Mihai Cimpoi conchide că:

– Eminescu are asupra culturii universale o perspectivă globală, holistă;

– asemenea lui Goethe, el gândeşte poezia ca un bun al întregii omeniri şi este convins că se instaurează o epocă a unei *Weltliteraturi*; a literaturii universale care e pregătită de cosmopolitismul creştin şi cavaleresc al Evului Mediu, de cel umanist al Renaşterii, de cel clasic şi filosofic al iluminismului şi de cosmopolitismul romantic;

– cultura universală se constituie în temeiul culturii greceşti;

– gândirea poetică este prin excelență legată de mit;

– Eminescu e un poet al Ființei, jocul acesteia fiind reprezentat pe marea scenă a lumii, privite ca teatru (*theatrum mundi*);

– omul eminescian apare de obicei în ipostaza de „om etern" care apare ca un punctum salions în mii de oameni, dezbrăcat de timp şi spațiu, ca un Ahosver al formelor;

– cultura se constituie pe baza unor influențe ale unei literaturi asupra altei literaturi;

– prezența unor personaje-cheie ale literaturii universale (Orfeu, Hyperion, Regele Lear);

– la macrotextul culturii universale contribuie microtextele lui Homer, Dante, Shakespeare [6, p. 9-10].

BDD-A23971 © 2016 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:48 UTC)

Referințe critice

1. M. Eminescu, *Fragmentarium*. Bucureşti, 1981.
2. M. Eminescu, *Articole şi traduceri*. Bucureşti, 1974.
3. M. Eminescu, *Opere. Publicistică IV-V*. Cluj-Napoca, 2006.
4. Andrei Marga, *Procesele europenizării*. Cluj-Napoca, 2006.
5. Eugen Simion, *Identitatea românească*. Iaşi, 2014.
6. Mihai Cimpoi, *Unitatea culturii universale în reprezentarea lui Eminescu*. În rev.: *Viața Basarabiei*, nr. 3, 2015.
7. I. Stanomir, *Reacțiune şi conservatorism*. Bucureşti, 2000.

BDD-A23971 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:48 UTC)